

HAVIJER SIJERA

PANDORINA
PORUKA

Prevela sa španskog
Gordana Mihajlović

■ Laguna ■

Naslov originala

Javier Sierra

EL MENSAJE DE PANDORA

Copyright © Picatrix, S.L., 2020

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Sofji.
Nada si ti.

Virus predstavlja najveću pretnju
neprekidnoj vladavini čoveka nad
planetom.

DŽOŠUA LEDERBERG
Američki biolog, dobitnik Nobelove
nagrade za medicinu 1958. godine

Protiv ostalih se može naći zaštita,
ali što se smrti tiče, mi ljudi živimo
u gradu bez zidina.¹

EPIKUR
Grčki filozof, IV–III vek pre nove ere

Istinu ne treba brkati
s mišljenjem većine.

ŽAN KOKTO
Francuski pisac, dramaturg,
slikar i sineast

SADRŽAJ

Poruka15
Poreklo.19
Mračni trenutak27
Mešanja37
Stapanja47
Nevidljivi neprijatelj53
Starica i Zlo63
Pandorina kutija71
Greška iz Veržesa.77
Knjiga o smaku sveta.85
Crvena kiša97
Renesansa	105
Ja sam Pandora	113
Opomena upućena budućnosti	121
<i>Piščeva beleška</i>	125
<i>Napomene</i>	129
<i>O autoru</i>	133

Draga Aris,

Prošla je čitava večnost otkako sam ti poslednji put poslala pismo poštom. Pamtiš li? Stiglo ti je u Heraklion u jednom od mojih velikih zelenih koverata i napunila sam ga isečcima iz novina sa crtežima i pričama o našim precima. Stavila sam u njega i fotografije izvađene iz starih časopisa s figuricama božanstava, pa i narukvicu od kristalnih suza koju još nosiš. Tada si bila veoma mala. Očaralo te je kad si videla svoje ime napisano na pošiljci koja je prispela u poštansko sanduče tvoje kuće kao mađijom i progutala si je sa strašću. Zbilja, iščitavala si je celih godinu dana. Čitala si je svaki put po povratku iz škole. Tvoja majka mi je to ispričala. Kao i da si jednog popodneva, najednom, dokučila da Hermes, bog s krilatim sandalama, postoji i izvodi čudesa poput tog. Videla si ga na mojim ilustracijama i zaneo te je. Otkrila si da on upravlja sudbinom koju nam dodeljuje nebo, inteligencijom i snovima. I odlučila si da ga staviš na kušnju.

Jedne večeri si izašla u vrt i sa svom drskošću za koju si bila kadra, zatražila si od njega poklon. Ranom zorom je pao grad. Tada si prvi put videla kako iz oblaka pada kamenje, pa si pomislila da te je vragolasti Hermes čuo.

Mesecima nisi govorila ni o čemu drugom. Tetka ti je napisala čarobno pismo! Pismo koje ti je otkrilo kako da se obraćaš onima gore.

Bila je to lepa igra, zar ne?

Nažalost, povod ovog novog pisma nije tako lep. Ipak, moram da te zamolim da se podsetiš one očaranosti iz detinjstva kako bi ga shvatila.

Znam da vremena više nisu dobra za ovakve poruke. Niko ih ne čita. Telefon, video-pozivi, društvene mreže i elektronska pošta ukrali su nam nekadašnju naviku da odmeravamo reči i ispisujemo na hartiji priče male a velike poput one. Stoga te molim da danas napraviš izuzetak. Digni pogled s ekrana i odvoj dovoljno vremena da natenane primiš ovo što želim da ti predam. Neobično mi je što te molim tako nešto, ali nažalost žurba je obuzela našu civilizaciju i oduzela joj humanost koju smo u Grčkoj gradili stolicima, u razgovorima u hladu čardaklija, kazujući u pero poruke i smišljajući priče dok smo uživali u pogledu na plavo i mirno more.

Da, da. Ta vremena su prošla, znam. Svesna sam i da su nakon njih nastupila neka druga. Savremena. Ali čak i ova – a ona su tvoja – samo što nisu istekla. U to sam sigurna. I upravo zato ti se sad obraćam.

Odlučila sam da to izvedem ovako, po starinski, u nadi da ćeš, povrativši staru i sporu naviku čitanja, moći da prigriliš sve što mi leži na duši. Ako ne budem to učinila na vreme, ako ova poruka ne stigne do tebe, bojim se

da će taj teret otići sa mnom, a ti ćeš izgubiti dragocene informacije. Životno važne.

Nije mi preostalo još mnogo vremena, znaš li?

Noge me više ne služe kao nekad. Beskrajno im je naporno da se nedeljom u osvit dana popnu na Akropolj. Tamo, na svetoj steni, sama, mesecima sam oplakivala stare bogove dok su mi oči gubile oštrinu i prestajale da uživaju u geometrijskim obrisima Atine, sive i u opadanju. Pre izbijanja pandemije gavranovi su me motrili kao da sam jadna i luda starica. Nisam se obazirala na njih. Širila sam ruke ka Hefestovom i Ateninom hramu i puštala da me opije simfonija mirisa koji izvire iz nekadašnje prestonice sveta. I eto vidiš, draga, sad mi ta navika nedostaje više nego ijedan drugi hir. Kao i navika da ti pišem, naravno. Ni kad bih te gledala u oči, i da smo obe slobodne kao nekada, ne bih postigla da sredim misli bolje nego žvrljajući ti ove reči.

Naša zemlja je nedeljama zatvorena. Ostatak sveta takođe. Ova kriza je primorala vlasti da zaustave sve, i mada je tebi na Kritu zasigurno mnogo bolje nego meni, verujem da možeš da zamisliš kako tvojoj tetki ne cvetaju ruže. A to nije zbog zatvorenosti. Nikako. Niti zbog mera predostrožnosti koje nas vlasti primoravaju da primenjujemo. „Socijalna distanca“ koju treba da održavamo, maske, rukavice i plašljive grimase upućene susedima nadomeštaju se telefonskim pozivima i razgovorima s balkona. Moja potreba da ti pišem potiče od nečega što ima daleko veću težinu: uviđam da je ovo što nam se sad događa uvod u kraj nama znanog sveta. A još ti nisam otkrila šta znam o njemu!

Nalazimo se pred vratima hekatombe. Kakva reč, Aris. Nekada smo je koristili kao sinonim za prinošenje žrtava bogovima. Reč ἑκατόμβη (*hekatómbē*) doslovce je značila obredno žrtvovanje stotinu volova u čast nekog stanovnika Olimpa. Potiče od pojmova *hekatón*, „sto“, i *boūs*, „vo“. Kad je čujem iz usta nekog političara ili nadležnog lekara kako bi opravdali hiljade umrlih zbog poslednjeg virusa, zapitam se nije li sve ovo zapravo šala nekoga od Zevsove dece ko je, pošto ga je probudila buka naše epohe, odlučio da vrati nešto mira na Zemlju.

Da li te plaši ta ideja?

Ne. Ne boj se, molim te. Možda ja nisam ona koja ti misliš da jesam. Možda se ranije nisam usuđivala da ti objasnim zašto sam tako sigurna kuda idemo kao vrsta, ali obećavam da neću otići dok ti sve ne ispričam. Dok ne shvatiš, sad kad ćeš postati punoletna i više nećeš biti mala devojčica, da je u tvojim rukama spasenje naše vrste.

Čitaj, molim te.

I podeli s drugima ovo što ću ti kazati.

PORUKA

Kao što ćeš videti, ovo nije obično pismo. Ovo je poruka u boci. Pismo poput nekadašnjih. Pisana opomena u nadi da ćeš je primiti pre nego što ni za šta više ne bude leka. Brinem da li sam odabrala ispravnu podlogu. Organska materija na koju polažem pismo izložena je riziku da se ošteti. Ipak, ubeđena sam da je bezbednija od magnetnog zapisa ili obrađenog kvarca za koje su potrebni tehnološki posrednici kako bi se pristupilo njihovom sadržaju.

Ja ne želim posrednike. Pre ili kasnije te izdaju. Zastare. Polome se. Nestanu. Ili jednostavno postane nemoguće dešifrovati ih, kao što će verovatno biti slučaj sa zlatnim pločama koje smo krajem sedamdesetih godina poslali u svemir pričvršćene vijcima za trup letelica *Vojadžer*. Ako bi ih vanzemaljci sutra pronašli, malo je verovatno da bi uspeli da protumače spiralne brazde na tim vinilima i shvate da sadrže glasove i zvuke sa Zemlje.

Onda, šta mogu da učinim kako se ova boca ne bi izgubila?

Malo sam razmotrila taj problem. Bilo bi još gore da ti uklešem poruku u nekom velikom kamenu – to je jedno od rešenja koje sam razmatrala prvih nedelja. Osudila bih ga da zauzme neki konkretan položaj na planeti i time ograničila mogućnost da bude otkriven. A pravo da ti kažem, ne mogu da se dosetim nijednog mesta koje bi bilo bezbedno od promena na koje želim da te na vreme upozorim.

Ako dospe do tebe ovim putem, u vidu knjige ili brošure, bar imam nadu da će se ugnezdi u tvom pamćenju kao kad virus zauzme neku tvoju ćeliju kako bi preživio. Nije važan original koji sad držiš u rukama, nego način na koji će se njegova sadržina smestiti u tebi, pobuđujući potrebu da je поделиš s još nekim.

Dakle, daj bože da te *zarazi*. I da ti, sa svoje strane, zaraziš druge. Sve koje budeš mogla.

O virusima i njihovom ponašanju govoriću ti odmah. Kao i o ostalim nevidljivim neprijateljima u tvom okruženju. Zadatak koji sam sebi zacrtala kad sam uzela da ti pišem jeste da nikad ne zaboraviš da pretnja ne postaje neverovatna zato što nam je nepoznata.

U ovom trenutku, veruj mi, osećam se kao brodolomnica nasukana na nekoj dalekoj plaži. Ili, još gore, kao neki novi Noje koji je odlučio da porine svoju arku pre nego što je katastrofa smrskala.

Poneko će se podsmevati kad mu budeš prenela ovo što ću ti reći. Omalovažavaće ove reči i onu koja ih je napisala, pa čak i tebe samo zato što si ih pročitala. Ne obaziri se na njih. Seti se, uvek kad dođe Zlo dobijamo upozorenja koja nam na jedno uvo uđu a na drugo izađu.

Zanemarujemo ih zato što nam je tako lakše ili zgodnije, svejedno, i verujemo da njihov otrov neće zatrovati nas.

Sada se to opet dogodilo.

Koliko je vođa naroda, učesnika televizijskih rasprava, prijatelja i tobožnjih stručnjaka potcenilo pretnju poslednje pandemije, pandemije koronavirusa iz Vuhana? Koliko se onih koji su se smejali nama što smo se zabrinuli čuvši prve vesti pristigle iz Kine potom potrudilo da izgleda odgovorno? Zaboravi ih. Sve njih. Niko ko ima sve što mu treba nije pripravan da se uhvati ukoštac s takvim nečim. Nemoj gubiti vreme na one koji mašu svojom trapavošću kao zastavom. Ne smeš da osećaš kompleks niže vrednosti zato što znaš da si radoznala i da želiš da se upoznaš i s drugačijim gledištima o smaku sveta koji ćemo pre ili kasnije svi doživeti. Ja sam, ti to znaš, odavno oguglala na te uvrede. Od zabrinutosti me spasava obaveza za koju uviđam da je imam. Na meni je samo da ti ostavim pisani trag o onome što znam. Osećam da ćete, ako ne budeš pročitala moje reči, ti i tvoji potomci imati mnogo više nevolja kako biste preživeli.

Gotovo da su ove moje reči suviše, ali želim da ih izreknem. Ti znaš da nisam biolog. Ni virusolog. A ni stručnjak za meteorite ili za vulkanologiju. Nemam pristupa nuklearnim bunkerima ni objektima u kojima se obogaćuje uranijum. Niti radim za neku savremenu agenciju za klimatske promene niti u potpunosti shvatam ubrzane procese promena kroz koje prolazi Zemljin ekosistem. Ja sam samo žena koja je iskusila na svojoj koži, pored ostalog, dve poslednje pandemije koje su nas satrle: grip A iz 2009. godine – njega je izazvao strašni virus gripa H1N1, koji nam danas izgleda kao mala epizoda – i koronavirus,

uzročnik kovida 19, koji je upravo pregazio celu planetu – 194 nacije – sejući posvuda leševe.

Mada sam, doduše, videla i druge boleštine. Mnoge druge. Njihov spisak bi te zabrinuo.

Ja sam, na kraju krajeva, žena koja je preživela.

I pišem tebi, Aris, još tako mladoj i bespomoćnoj, da te upozorim na ono što je tvoja tetka videla rođenim očima.

POREKLO

Pre nego što nastaviš s čitanjem, treba da usvojiš nešto što je suština: život nema vrednost bez smrti. To dvoje je međusobno povezano na isti način kao svetlost i tama. Jedno daje puni smisao drugome zahvaljujući nestabilnoj ravnoteži, uvek kratkotrajnoj, koje je svesno jedino ljudsko biće. Koliko znamo, naravno.

Nažalost, Aris, toj ravnoteži je suđeno da bude narušena u neko skorije vreme i da pretegne strana koja je najmanje povoljna po nas. Dovoljno je osvrnuti se u prošlost da bismo to dokučili. Pretnje očuvanju naše vrste nisu prestajale kroz istoriju i malo je nedostajalo da nas zbrišu s lica zemlje. Epidemije, prirodne katastrofe i ratovi često su pomerali jezičak te vage ka ambisu. I premda smo snažni i razvijamo se milionima godina prevazilazeći raznorazne agresije, jednostavan prirodni zakon nas opominje ko će, kako izgleda, naposletku pobediti u tom ratu.

Taj zakon je nemoguće smetnuti s uma:

Sve što se rodi mora i da umre.

Ali ne boj se, malena. To je jedina moja loša vest za tebe. Došli smo na ovaj svet da bismo se borili. Ti takođe. A borićeš se utoliko bolje što više budeš poznavala teren po kome se krećeš.

Vremenski sled onoga što jesmo, civilizacije kako je sad shvataš, otpočeo je pre svega deset-dvanaest milenijuma. To nije previše ako pomisliš da su se naše prve verzije pojavile pre oko dva miliona godina i da smo dobar deo tog vremena proveli ponašajući se kao obični grabljivci.

U tom dugom i davnom periodu nastalo je više porodica ljudskih bića različitih osobina. Jedne su ustupale mesto drugima. Kod svakog takvog koraka dolazilo je do poboljšanja, narastale su veštine i inteligencija, da bismo se naposletku pojavili mi sapijensi... i ostali.

Izvesno je da je nešto nepoznato učinilo da se promenimo iznebuha. To se dogodilo u Africi, u punom bujanju evolucije. *Nešto* – žao mi je što je termin neprecizan – nas je navelo da delamo na potpuno nov način, s dotad nepoznatim pogledom na stvarnost. Naprečac smo počeli da se organizujemo na jedinstven način; razvili smo složen govor; pokorili smo prirodne sile kao što je vatra; počeli smo da brinemo o svojim; sahranjivali smo ih zajedno s predmetima i hranom kao da ih pripremamo za dugačko putovanje; pojavili su se začeci jezičkih, slikovnih pa i muzičkih veština; odabrali smo vođe; izmislili smo bogove i postali strahovito uspešni lovci. Neobično je što danas niko pri zdravoj pameti ne može odbaciti mogućnost da je ta mutacija nastala usled neke pandemije. Pandemije možda slične ovoj što nas je snašla danas. Infekcije koja je izmenila genetski kod hominida što su nam prethodili i pretvorila ih u ono što smo danas.

Ta ideja nije moja, draga. Pripada jednom nobelovcu. I to ne bilo kom, nego čoveku koji je – zajedno s još jednim kolegom iz laboratorije – 1953. godine otkrio da struktura dezoksiribonukleinske kiseline (DNK) ima oblik dvostruke spirale, poput zmija isprepletenih oko Hermesovog štapa a koje danas, uzgred budi rečeno, mnogi upotrebljavaju kao simbol medicine brkajući ga s Asklepijevim štapom.

Taj čovek se, Aris, zvao Fransis Krik. Godine 1962. podelio je s Džejmsom Votsonom Nobelovu nagradu za svoje otkriće. A 1981. godine, u kopernikanskom obrtu svoje misli, izneo je ideju da je tu misterioznu gensku mutaciju kod prvih ljudskih bića pospešio mikroorganizam koji nas je zarazio... došavši s druge planete.²

Zvuči kao naučna fantastika, znam. To je žanr prema kome osećam slabost. Ipak, nezavisno od mog ličnog ukusa, molim te da nastaviš sa čitanjem.

Po Kriku, život je nekakva kosmička prehlada koja prelazi s jednog sveta na drugi. I uprkos smelosti takvog pristupa, njegova hipoteza je naposljetku pustila korene u određenim delovima naučne zajednice. Neke njegove kolege počele su da razmatraju mogućnost da nam je „agens koji zaražava životom“ možda doneo infekciju preko kometa i meteorita što su, nalik na spermatozoide, oplodili planete kao da su orijaške jajne ćelije. To su nazvali „panspermija“ – od grčkih reči παν, „sve“, i σπερμια, „seme“ – i pretpostavili su da je to morao biti prirodni proces, uobičajen u vasioni.

Međutim, Krik se nije zadovoljio prvim dobijenim aplauzima. Nisu mu se učinili dovoljni i odlučio je da ode još dalje. Bilo mu je teško da poveruje da nešto tako

posebno kao što je život ne krije u sebi nekakvu nameru. Da ga ne podupire neka inteligencija.

Tada je izneo predlog da je pre više miliona godina neka supercivilizacija koja je stigla s ruba svemira *namerno* zarazila životom ovu malu planetu. Inženjeri te nepoznate kulture sve su isplanirali: zasuli su bakterijama neplodnu površinu našeg sveta i one su, s vremenom, podstaknute virusima zbog kojih su mutirale u bezbroj varijanata, stvorile mnogo složenije strukture: prve ćelije. Odatle je skok do nastajućih biljnih i životinjskih vrsta, pa i do oblika višeg života sa svešću, bio samo pitanje vremena.

„Neki vanzemaljski Votson i Krik su otkrili strukturu DNK“, spekulisao je upravo Krik. „Drugi su, iskorišćavajući njihove radove, počeli da stvaraju mikroorganizme isto kao što mi danas 'sintetišemo' prve bakterije u epruvetama. Naporedo s tim, ta civilizacija je sprovela osvajanje svemira. Da li je to bilo osvajanje uz prisustvo na licu mesta? Možda nije. Ili barem ne dalje od obližnjih zvezda. Ali jeste na nivou automatskih sondi [...]. Ta bića su otkrila naš svet u procesu stvaranja. Onda su se upustili u iskustvo koje nam danas izgleda nemoguće, ali koje ćemo, kroz nekoliko decenija, i mi biti kadri da preduzmemo: stvaranje inteligentnog života. Ne u dlaku isto kao biblijski Bog, koji je sišao na Zemlju s namerom da oblikuje malo praha i napravi Adama, ali gotovo isto tako. Oni su postigli da u tom prvobitnom prahu može da se zaseje bakterija (ili neki drugi mikroorganizam) isprogramirana tako da nakon više desetina hiljada godina iz nje proisteknemo mi.“

Krik je svojom idejom zagovarao, ukratko rečeno, da je jedna inteligentna kultura iz nekog udaljenog kutka

galaksije poslala sonde napunjene biološkim materijalom da bi sejala svetove. Njegova teorija je dobila iznijansirano ime „dirigovana panspermija“, i podstakla je raspravu koja se zapravo već neko vreme diskretno vodi u medicinskim krugovima.

I doista, samo tri godine pre njega, 1978, ser Fred Hojl, jedan od najslavnijih britanskih astronoma na svetu, i njegov kolega Čandra Vikramasinga, poreklom iz Šri Lanke, postavili su paradoks koji je upotpunjavao zapanjujuću ideju pronalazača DNK. Obojica su dala podstreka astrobiologiji, novoj grani nauke, danas u potpunosti prihvaćenoj. U delu *Oblak života*,³ tražeći odgovor na problem postanka živog sveta na Zemlji, uzeli su da proučavaju najstarija živa bića nastanjena na našoj planeti. Pronašli su ih u jednoj formaciji škriljca u blizini Barbertona (Južna Afrika), koju su nazvali *Fig Tree*. Tamo su, nakon analize sedimenata starih tri milijarde i sto miliona godina pronašli u njima ostatke prvobitnih kolonija bakterija i algi. Ispostavilo se da su te strukture mnogo manje proste nego što se očekivalo. Pošto su ih stavili pod mikroskop, Hojl i Vikramasinga su postavili pitanje na koje još niko nije odgovorio: kako je moguće da su naši najraniji oblici života već složeni organizmi?

Za njih je jedini prihvatljiv odgovor bio i jednostavan i kategoričan: *taj život je morao biti uvezen spolja*. To jest, nije nastao ovde. Bio je vanzemaljski. A stigao je upravo u trenutku kada je kora naše planete počela da se stvrdnjava.

Ubrzo su počeli da traže i viruse. Pored priona, virusi su najmanji nama poznat oblik „organizovane materije“. Iako naučnici još uvek raspravljaju da li je tu reč o životu ili ne, izvesno je da poseduju sposobnost – i, kako se